

Nationalromantisk villa i Storängen och Grand Hotel i Saltsjöbaden.

VILLASAMHÄLLEN VID JÄRNVÄGEN

Saltsjöbanan anlades av Knut A Wallenberg och hörde ihop med etableringen av den nya villastaden och societetsbadorten Saltsjöbaden. Järnvägen skapade förutsättningar för att exploatera tidigare obebyggda områden och från 1890-talet växte ett antal villasamhällen fram längs med banans sträckning. Bebyggelsen följde de ideal, som kännetecknade de kustnära sommarnöjena längs med ångbåtsfärderna. Skillnaden var att de nya områdena planerades för åretruntbruk och att de krävde en mer omfattande samhällsplanering. De byggdes vanligtvis på privat initiativ och målgruppen var huvudsakligen den mer välbärgade delen av befolkningen.

Villaförstäderna erbjöd en möjlighet att komma bort från den osunda miljön i staden. Den omfattande inflyttningen från landsbygden, som följde med industrialismen, hade medfört en kraftig förtätning av stadsbebyggelsen och resultatet var trångboddhet och stora hygienproblem. I villaförstaden kunde människor bo glesare i natursköna omgivningar. Trenden med sunda boendemiljöer utanför städerna kom bland annat från England och Tyskland. En förutsättning för de nya idéerna var att kommunikationen in till staden löstes på ett effektivt sätt.

Utbyggnaden av järnvägen krävde stora investeringar och det var ingen tillfällighet att det var bankdirektör Wallenberg som tog initiativet. Terrängen var bitvis svårframkomlig vilket medförde extra höga anläggningskostnader och Saltsjöbanan lär ha varit en av de dyraste järnvägarna i landet. Men på sikt var det ändå en god

investering då Saltsjöbaden blev mer attraktivt och annan mark längs med sträckningen ökade i värde, varav Wallenbergsbolaget Stockholm – Saltsjön ägde en del. När marken såldes av och bebyggdes ökade dessutom inkomsterna från försäljning av tågbiljetter. Under 1910-talet utökades Saltsjöbanan med sträckan Igelboda – Solsidan.

Sekelskiftets villasamhällen präglas av en terränganpassad bebyggelse med oregelbundet svängda gator, bevarad natur och växtlighet samt stora tomter med ofta påkostade villor i tidstypisk ”panelarkitektur”. Områdena har successivt kompletterats och här finns exempel på landets absolut främsta villaarkitektur från olika perioder.

Nacka station.

FÖRHÅLLNINGSSÄTT SALTSJÖBANAN

Banans funktion som spårförbindelse mellan Stockholm-Saltsjöbaden/Solsidan respekteras och utvecklas.

Alla förändringar ska föregås av omsorgsfull och kvalificerad projektering så att kulturvärden beaktas när det gäller stationsmiljöer, enskilda byggnader och anslutande kulturmiljöer.

Äldre stationsbyggnader från perioden 1890-1940 har höga bevarandevärden och respekteras i estetisk/rumslig funktion, proportioner, fasadfärg, tak samt byggnadsdetaljer som fönster, panel, utsmyckningar och räcken. Inför bygglovsprövning kan antikvarisk medverkan krävas.

Neglinges verkstadshallar i tegel är viktiga järnvägshistoriska uttryck med höga bevarandevärden. Ändringar utförs varsamt och med respekt för avläsbarheten och husens arkitektur. Möjligheten att bevara vagnshallarna av trä bör utredas då de är en del av bangårdsmiljön.

Nacka station har en välbevarad stationsbyggnad från 1894. Utskjutande taksprång skyddar för väder och vind, men hör också till det sena 1800-talets luftiga trähusarkitektur.

Vid Nacka station finns en välbevarad villa från sekelskiftet 1900 strax ovanför spårområdet.

Även skyltar kan ha kulturvärden, Lillängens stationsskylt har ett funktionalistiskt uttryck.

Lillängens väntkur från 1937 har ett tydligt funktionalistiskt uttryck med sina avrundade fasader och platta takprofil.

Storängens stationsbyggnad från 1905 har drag av det tidiga 1900-talets nationalromantiska arkitektur. Byggnaden påminner om en äldre herrgårdsflygel med sitt höga, valmade sadeltak och småspröjsade fönster. Norr om stationen finns en parkmiljö vid Storängens villasamhälle. Att anlägga parkmark invid järnvägsstationer förekom även utmed landets stambanor.

Saltsjö-Duvnäs station från 1893, tidig stationsbyggnad utmed Saltsjöbanan. Den har ett liknande utskjutande taksprång som Nacka station.

Stationsbyggnaden i Igelboda uppfördes 1913 i samband med att sträckningen till Solsidan anlades. Stationshuset liknar stationsbyggnaderna vid Storängen och Solsidan.

Neglinge bangård blev knutpunkt för järnvägen. Här byggdes lok- och vagnhallar och reparationsverkstäder. I det närliggande Igelbodaområdet uppförde järnvägsbolaget tjänstebostäder åt sina anställda. Neglinge hade förbindelse till kolbryggan vid Pålåsviken, banan trafikerades från början av koleldade ånglok.

Ringvägens eleganta väntpaviljong. År 1898 uppfördes en mindre väntsal, och 1913 byggdes utrymmen för biljettförsäljning och magasin för paketgod.

Funkiskur vid Saltsjöbadens station.

Solsidan har ett välbevarat stationshus från 1910-talet.

Saltsjöbadens stationshus från ca 1905 är skyddat i detaljplan.

Saltsjöbaden, vy över Hotellviken.

SALTSJÖBADEN

Villastaden och societetsbadorten Saltsjöbaden tillkom på initiativ av bankmannen Knut A Wallenberg, som köpte marken av egendomen Erstavik på 1880-talet. Syftet var att anlägga en bad- och kurort av kontinental typ med hotell, restaurang, badhus och strandpromenader samt med järnvägsförbindelse till Stockholm. Saltsjöbaden invigdes i början på 1890-talet och utvecklades snabbt till en kombinerad badort och villastad. Redan 1896 hade ett 60-tal villor uppförts och i början av 1900-talet var samtliga 120 tomter på Neglingehalvön sålda. Karaktäristiskt för den tidiga villabebyggelsen är stora tomter med påkostade villor i tidstypisk panelarkitektur. Området har successivt kompletterats med villor från olika perioder, inte sällan ritade av landets mest framträdande arkitekter.

FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Offentliga delar bevaras och förstärks

Saltsjöbadens offentliga karaktär med strandpromenader, gångstigar, bryggor, kajer och naturparker bevaras och förstärks. Inskränkningar i den allmänna tillgängligheten undviks. Skärgårdskaraktären med klippor, stränder, träd och växtlighet behålls.

Grundidén med hotell i park respekteras och utvecklas

Grand Hotels volym- och gestaltningsmässiga särställning som Saltsjöbadens huvudbyggnad med karaktäristisk silhuett bevaras. Parkkaraktären med inslag av skärgårdsskog i form av tallar kring hotellet behålls och utvecklas.

Balans mellan bebyggelse, natur och tomtmark eftersträvas

Grundstrukturen med ett terränganpassat gatunät, vegetationsrik gatumiljö och fritt placerade individuellt utformade villor på trädgårds- eller naturtomter bevaras. Ny bebyggelse placeras och anpassas till denna struktur. För nya byggnader eftersträvas ett individuellt uttryck i tidstypiskt formspråk. Pastischer på äldre villastilar undviks. Omfattande utfyllnader, stödmurar och hårdgjorda ytor undviks. Skafttomter med utfarter intill varandra undviks.

Komplementbyggnader underordnas huvudbyggnad och inordnas i gatumiljön

Komplementbyggnader placeras och utformas så att gatubildens karaktär med friliggande hus i grönska behålls. Höjd, volym och utförande anpassas till huvudbyggnaden.

Byggnaders individuella arkitektur och tidstypiska drag respekteras

Ändringar utförs varsamt och anpassas till befintlig byggnads karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av grundmurar, fasader, tak, fönster, fönsteromfattningar, entrépartier, räcken, staket och trädgårdsgrindar behålls. Tillbyggnader underordnas huvudbyggnaden och ges en placering, höjd, volym och utformning som anpassas till den ursprungliga byggnadens karaktär. Takkupor, terrasser, balkonger och altaner utförs helst mot baksidan med ett utförande som underordnas och anpassas till befintlig byggnad.

Möjligheten att bygga till, ta upp takkupor, anordna balkonger/altaner och utföra andra ändringar är beroende av den enskilda byggnadens karaktär, dess estetiska/rumsliga funktion i gatumiljön samt dess arkitekturhistoriska värde. I Saltsjöbaden finns ett stort antal välbevarade villor från olika perioder med höga arkitektoniska kvaliteter som är känsliga för förändringar och där ett bevarande av befintliga tak, fasader, fönster, entréer med mera eftersträvas. Inför bygglovsprövning kan

antikvarisk medverkan krävas. Planläggning med skydd av kulturvärden ska eftersträvas i områden med äldre detaljplaner.

RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN

SALTSJÖBADEN

Motivering:

Societetsbadort i Stockholms skärgård som senare utvecklades till en fashionabel villastad. Badorten, även kurort och segelsportort, anlades 1891 efter internationella förebilder, på jungfrulig mark och på privat initiativ. Planering och arkitektur som visar idealen vid tiden kring sekelskiftet 1900.

Uttryck för riksintresset:

Den terränganpassade planens utsträckning kring Hotellviken, järnvägen och en offentlig zon utmed vattnet med badstränder, strandpromenad och gångstigar, friluftsanläggningar och naturparker med bevarad skärgårdskaraktär. Dominerande offentliga byggnader, bland annat Grand Hotel och badortens olika byggnader. De stora, individuellt utformade villorna på sina väl tilltagna naturtomter. Järnvägen och stationsområdet.

I området ingår även:

Stockholms observatorium, uppfört 1929-1931. Uppenbarelskyrkan.

KULTURMILJÖHÄNSYN I PLANER OCH BESTÄMMELSER

Skydds- och varsamhetsbestämmelser i detaljplan finns för Restaurantholmen/Hotellviken-Grand Hotel.

För enstaka fastigheter finns skydd i mindre planer. Stora delar av Saltsjöbadsområdet omfattas dock av äldre planer som ofta saknar närmare regleringar av kulturvärden. På sikt bör planläggning göras för att kunna skydda värden för kulturmiljövården.

Fastigheterna Rösunda 4:1, 5:8 och 5:7 är byggnadsminnen och regleras av särskilda skyddsföreskrifter, eventuella åtgärder kräver tillstånd av Länsstyrelsen.

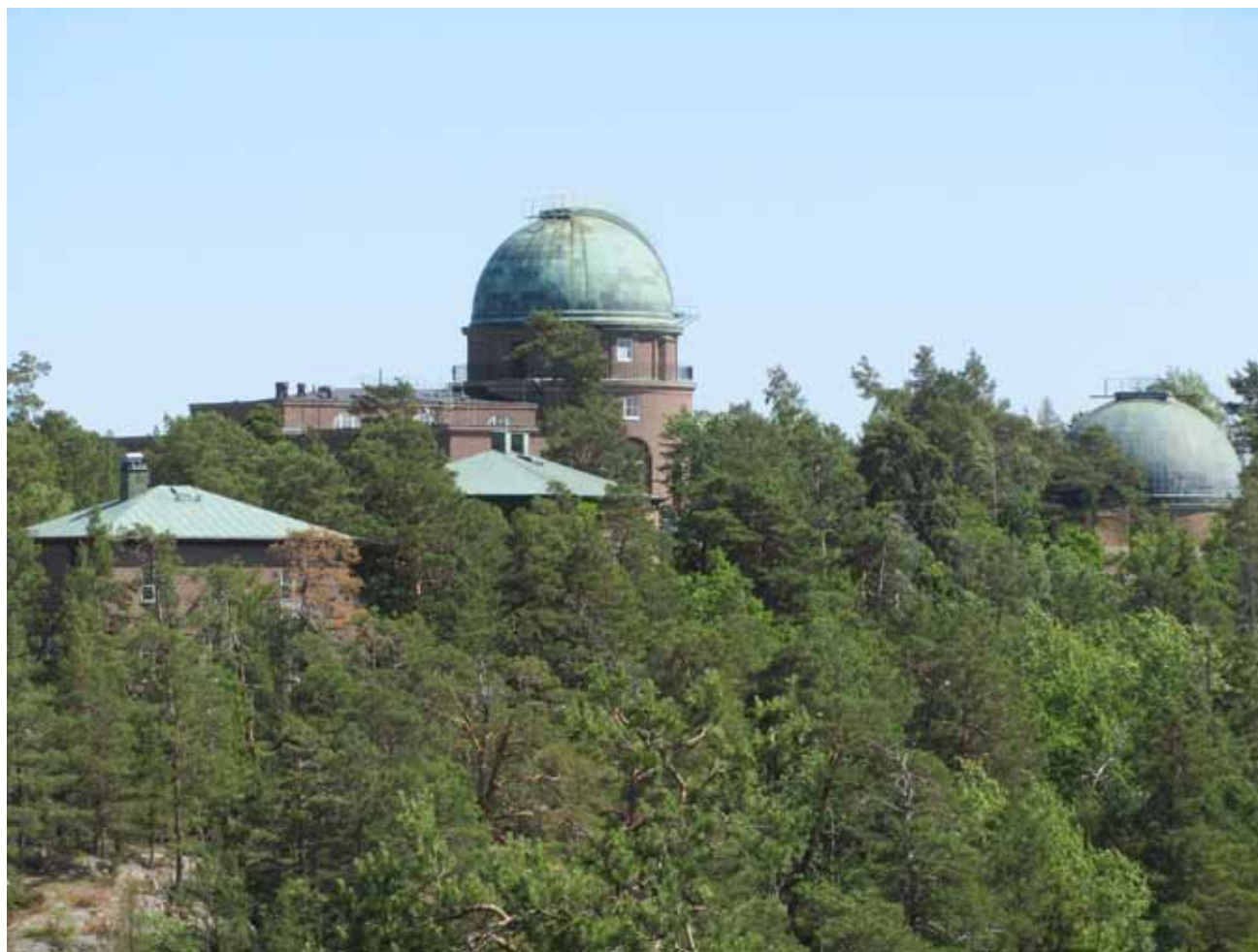
De delar av Saltsjöbaden som är av riksintresse för kulturmiljövården har Länsstyrelsen som tillsynsmyndighet vid planläggning.

Fritt placerade individuellt utformade villor på trädgårds- eller naturtomter dominerar inom området. Bilden visar Grünwaldvillan från 1893 ritad av Ferdinand Boberg.

Grand Hotel med sin karaktäristiska siluett byggdes 1892-1893. Arkitekten Erik Josephson gav byggnaden ett historieromantiskt utseende, på typiskt 1890-talsvis. Svenska Dagbladet skrev vid invigningen att hotellet är "hållet i en slags gammal stockholmsstil eller tysk renässans med torn, utsprång och spiror samt presenterar sig till det yttre som ett slott från vasatiden ungefär." Ändå finns starka inslag av rekreationshotell, som till exempel de långa balkongpartierna. Enligt en av ortens grundare, Gustaf Wallenberg som var bror till Knut, var balkongerna hans idé efter inspiration "från Amerika där jag då för tiden ofta vistades" (Strandman: Bygga och bo i Saltsjöbaden på 1890-talet). Den 20 december 1938 undertecknades det berömda Saltsjöbadsavtalet av SAF och LO på Grand Hotel.

Saltsjöbadens observatorium, på det så kallade Karlsbaderberget (bergets namn efter den tjeckiska kurorten Karlsbad), är ett av innerskärgårdens mest välkända landmärken ritat av arkitekt Axel Anderberg. Förutom själva observatoriet, som invigdes 1931, byggdes under åren 1929-1937 flera byggnader för verksamheten, bland annat personalbostäder. Bakgrunden var att Kungliga Vetenskapsakademien tvingades lämna Observatoriekullen i Stockholm på grund av störningar från den växande huvudstaden.

Kallbadhus på Restaurantholmen. Herrbadhuset (i förgrunden) beskrevs vid invigningen 1925 av Dagens Nyheter som "olympisk", en träfande beskrivning av arkitekten Torben Gruts klassicistiska byggnad med kolonner och pelare. Dambadhuset (i bakgrunden) ritades av Elis Kjellin 1913 och invigdes 1916. Husen avspeglar Saltsjöbadens ursprungliga funktion som bad- och kurort, även om orten också tidigt lanserades som en villaförort. Vid 1800-talets slut ansågs kalla havsbad vara bra för hälsan och stärkande friluftsliv låg i tiden. De första badhusen från 1890-talet låg i anslutning till lilla Badhusholmen i Hotellviken. Namnet Restaurantholmen påminner om den restaurangbyggnad som byggdes här 1892, som komplement till Grand Hotel som från början bara hade en frukostmatsal. Restaurangen brann ner 1968, kvar finns den smäckra järnbron från 1892. Holmen hette från början Nedergårdsholmen efter den gård i Neglinge by, som hade den som sin fiskeö.

Rester från områdets äldsta historia finns i ortnamn och några byggnader. Rösunda torp alldeles vid Saltsjöbadens sjukhus (gamla badhotellet), uppges av Saltsjöbadsskildraren Gösta Blohm ha varit ett fiskartorp med anor "från Bellmans tid". Han skriver i boken Gamla Saltsjöbaden – minnen (1982) att "där bodde för övrigt skalden Birger Sjöbergs farfar som fiskare under Erstavik." Torpet finns på en karta över Erstavik från 1723.

Saltsjöbaden lanserades tidigt som både sommar- och vintersportort. Ledningen för Järnvägs AB Stockholm-Saltsjön ville göra Saltsjöbaden till ett svenskt Holmenkollen, enligt Saltsjöbadsskildraren Gösta Blohm. En intressant idrottshistorisk lämning är bobsleighbanan från 1912, som ligger bredvid skidbacken och löper ner till Neglingevik. Sedan 1956 används backen av Saltsjöbadens rodelklubb. I äldre detaljplaner kallas området för Vinterstadion.

Flera villor har framträdande lägen på höjder. Villa Baggås ligger på högsta toppen av Ringparkens berg. Den byggdes 1909-1910 av generalkonsul Olof Söderberg och kallades i folkmun Söderbergs kyrka. Villans arkitekter var Fritz Ulrich och Edvard Hallqvist, Stockholm.

Saltsjöbaden fick tidigt ett eget elektricitetsverk som försåg samhället med bland annat elektrisk gatubelysning. Elverksbyggnaden från 1895 står kvar vid Dalaröbryggan. Ångturbiner av fabrikket de Laval drev elverket.

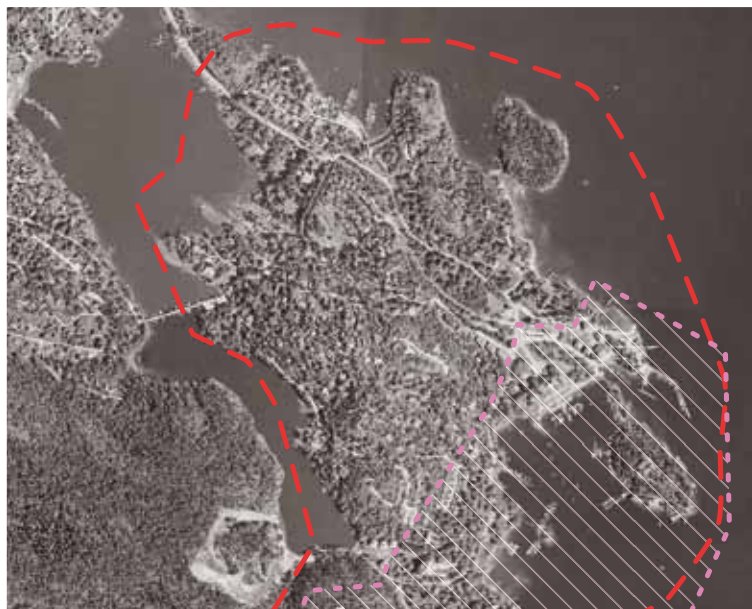
1890-talets panelarkitektur är fantasirik och varierande. De så kallade Sjuvillorna byggdes 1896 och hör till den äldsta bebyggelsen i Saltsjöbaden. Ritningarna utfördes av arkitekten Eric Lundroth, som också ritat flera villor i Djursholm. Byggherre var Reinhold Hörnell med ekonomiskt stöd av järnvägsbolaget. Syftet med Sjuvillorna var att locka förmögna familjer från Stockholm att bosätta sig permanent i närheten av järnvägen. Varje villa hade sju-åtta rum, kök och badrum.

Saltsjöbadens sjukhus. Den äldsta delen (arkitekt G A Nilsson) byggdes 1903 som badhotell – "badanstalt" – med varmbad och olika gymnastik- och kroppsbehandlingar enligt det så kallade zanderska systemet (gymnastikapparater). Landstinget köpte badhotellet 1957.

Fotografens villa från 1905 är ritad av arkitekten Carl Westman som tillhörde de populära villaarkitekterna i Saltsjöbaden.

- Gräns för område av lokalt intresse för kulturmiljövården
 - Område av riksintresse för kulturmiljövården
 - **Vår Gård** Kulturminne (Utan punkt: kulturmiljö)
<i>TATTBYBRON</i>	Informationstext
<i>Hotellviken</i>	Namn på vatten

Saltsjöbaden-Garvkroken

Thulinska villan från 1903 ritad av arkitekt Carl Westman. Tidig nationalromantik med en grund av oregelbundna stenblock och en grottlignande källaröppning. Likheter finns med bland annat samtida finsk arkitektur.

Villa i böljande jugendbarock från 1902.

- - - - - Gräns för område av lokaltintresse för kulturmiljövården
 - / / / / / Område av riksintresse för kulturmiljövården
 - **Observatoriet** Kulturminne (Utan punkt: kulturmiljö)
- SOLSIDAN** Platsnamn
- Baggensfjärden** Namn på vatten

Neglinge som järnvägsknutpunkt fick flera affärer. Ett av de gamla affärshusen, som har bevarats, är det som förr kallades Bokhandelshuset med stora skyltfönster på bottenvåningen. Det äldre folkliga namnet kommer av att bokhandlare August Rietz öppnade en bok- och pappershandel i huset 1915.

Neglingehöjden-Kaptensbacken

Villaområdet vid Neglinge station uppfördes huvudsakligen under perioden 1895-1910. Marken tillhörde tidigare Neglinge gård som ingick i Erstaviksgodset. Neglinge gård är bevarad och vittnar om att området tidigare var jordbruksbygd. Inom stationsområdet ligger lokstallar och reparationsverkstäder från sekelskiftet 1900. Området domineras av ett bergsparti med branta sluttningar som omges av flackare partier, som tidigare var odlingsmark. Karaktäristiskt för villaområdet är det terränganpassade gatunätet med smala vägar, som slingrar sig runt och genom området, stora natur- och trädgårdstomter och individuellt utformade trävillor i tidstypiska stilar.

FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Balans mellan bebyggelse, natur och tomtmark eftersträvas

Grundstrukturen med ett terränganpassat gatunät, vegetationsrik gatumiljö och fritt placerade individuellt utformade villor på luftiga trädgårds- eller naturtomter bevaras. Ny bebyggelse placeras och anpassas till denna struktur. För nya byggnader eftersträvas ett individuellt uttryck i tidstypiskt formspråk. Renodlade pastischer på äldre villastilar undviks. Omfattande utfyllnader, stödmurar och hårdgjorda ytor undviks. Skafttomter med utfarter intill varandra undviks.

Komplementbyggnader underordnas huvudbyggnad och inordnas i gatumiljö

Komplementbyggnader placeras och utformas så att gatubildens karaktär med friliggande hus i grönska behålls. Höjd, volym och utförande underordnas och anpassas till huvudbyggnaden.

Byggnaders individuella arkitektur och tidstypiska drag respekteras

Ändringar utförs varsamt och anpassas till befintlig byggnads karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av grundmurar, fasader, tak, fönster, fönsteromfattningar, entrépartier, räcken, staket och trädgårdsgrindar behålls. Tillbyggnader underordnas huvudbyggnaden och ges en placering, höjd, volym och utformning som anpassas till den ursprungliga byggnadens karaktär. Takkupor, terrasser, balkonger och altaner utförs helst mot baksidan med ett utförande som underordnas och anpassas till befintlig byggnad.

Möjligheten att bygga till, ta upp takkupor, anordna balkonger/altaner och utföra andra ändringar är beroende av den enskilda byggnadens karaktär, dess estetiska/rumsliga funktion i gatumiljön samt dess arkitekturhistoriska värde. Inför bygglovsprövning kan antikvarisk medverkan krävas. Planläggning med skydd av kulturvärden ska eftersträvas i områden med äldre detaljplaner.

Villa Gadelius/Sjötäppan från 1896, landmärkesbyggnad ritad av Gustaf Wickman.

Villa från 1904 med karaktärsfull taksiluett.

Panelarkitektur från tidigt 1900-tal.

Neglinge gård har bostadsbebyggelse av äldre traditionellt slag. Huvudbyggnaden är en utbyggd timmerstuga av den småskaliga typ som förekom i skärgården före 1800-talets mitt. Hur lång tid det har funnits bebyggelse här vid den skyddade Neglingemaren/viken är osäkert. Ortnamnet med efterleden –inge är av äldre järnålderstyp (de första århundradena efter Kristi födelse). Namnet betyder förmodligen "de som bor vid nageln (udden)". Eventuella järnåldersgravfält kan ha grävts bort när villaområdet byggdes eller under århundraden av odlingsverksamhet. Neglinge gårds välbevarade allmogebebyggelse vittnar om att Saltsjöbaden en gång var en fiskarbondedebygd med små gårdar och torp.

- **Neglinge gård**
- Gräns för område av lokalt intresse för kulturmiljövården
- PARK* Informationstext
- Neglinge viken* Namn på vatten
- Kulturminne (Utan punkt: kulturmiljö)

Tattby

Tattby tillhör Saltjöbadens villasamhälle med skola, kyrka och en villabebyggelse huvudsakligen från 1910-1970. Tattby var från början ett torp under Erstavik (1628: Tattarebo – efter ordet tatar, invandrare från östeuropa). Torpet ingick i det stora markområde som Knut A Wallenberg köpte på 1880-talet. Området började bebyggas under tidigt 1900-tal, men exploaterades på allvar först efter invigningen av den nya järnvägssträckan mellan Igelboda och Solsidan 1913, då Tattby fick en egen station. Samma år invigdes kyrkan, ritad av Ferdinand Boberg, en magnifik byggnad med ett storslaget läge på ett höjdparti ovanför Neglingeviden. I Tattby finns välbevarade villor dels i nationalromantisk, jugendinspirerad och tjugotalsklassicistisk stil, dels i senmodernistisk tegelarkitektur från 1950- och 60-talen, några från 1970-talet.

Saltjöbadens kyrka från 1913 är karaktäristisk för Tattbys siluett.

FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Balans mellan bebyggelse, natur och tomtmark eftersträvas

Grundstrukturen med ett terränganpassat gatunät, vegetationsrik gatumiljö och fritt placerade individuellt utformade villor på luftiga trädgårds- eller naturtomter bevaras. Ny bebyggelse placeras och anpassas till denna struktur. För nya byggnader eftersträvas ett individuellt uttryck i tidstypiskt formspråk. Renodlade pastischer på äldre villastilar undviks. Omfattande utfyllnader, stödmurar och hårdgjorda ytor undviks. Skafttomter med utfarter intill varandra undviks.

Komplementbyggnader underordnas huvudbyggnad och inordnas i gatumiljö

Komplementbyggnader placeras och utformas så att gatubildens karaktär med friliggande hus i grönska behålls. Höjd, volym och utförande underordnas och anpassas till huvudbyggnaden.

Byggnaders individuella arkitektur och tidstypiska drag respekteras

Ändringar utförs varsamt och anpassas till befintlig byggnads karaktärsdrag. Tidstypisk

utformning av grundmurar, fasader, tak, fönster, fönsteromfattningar, entrépartier, räcken, staket och trädgårdsgrindar behålls. Tillbyggnader underordnas huvudbyggnaden och ges en placering, höjd, volym och utformning som anpassas till den ursprungliga byggnadens karaktär. Takkupor, terrasser, balkonger och altaner utförs helst mot baksidan med ett utförande som underordnas och anpassas till befintlig byggnad.

Möjligheten att bygga till, ta upp takkupor, anordna balkonger/altaner och utföra andra ändringar är beroende av den enskilda byggnadens karaktär, dess estetiska/rumsliga funktion i gatumiljön samt dess arkitekturhistoriska värde. I Tattby finns ett stort antal välbevarade villor från olika perioder med höga arkitektoniska kvaliteter som är känsliga för förändringar och där ett bevarande av befintliga tak, fasader, fönster, entréer med mera eftersträvas. Inför bygglovsprövning kan antikvarisk medverkan krävas. Planläggning med skydd av kulturvärden ska eftersträvas i områden med äldre detaljplaner.

Villa från 1900-talets mitt med stora panoramafönster och olika material i fasad.

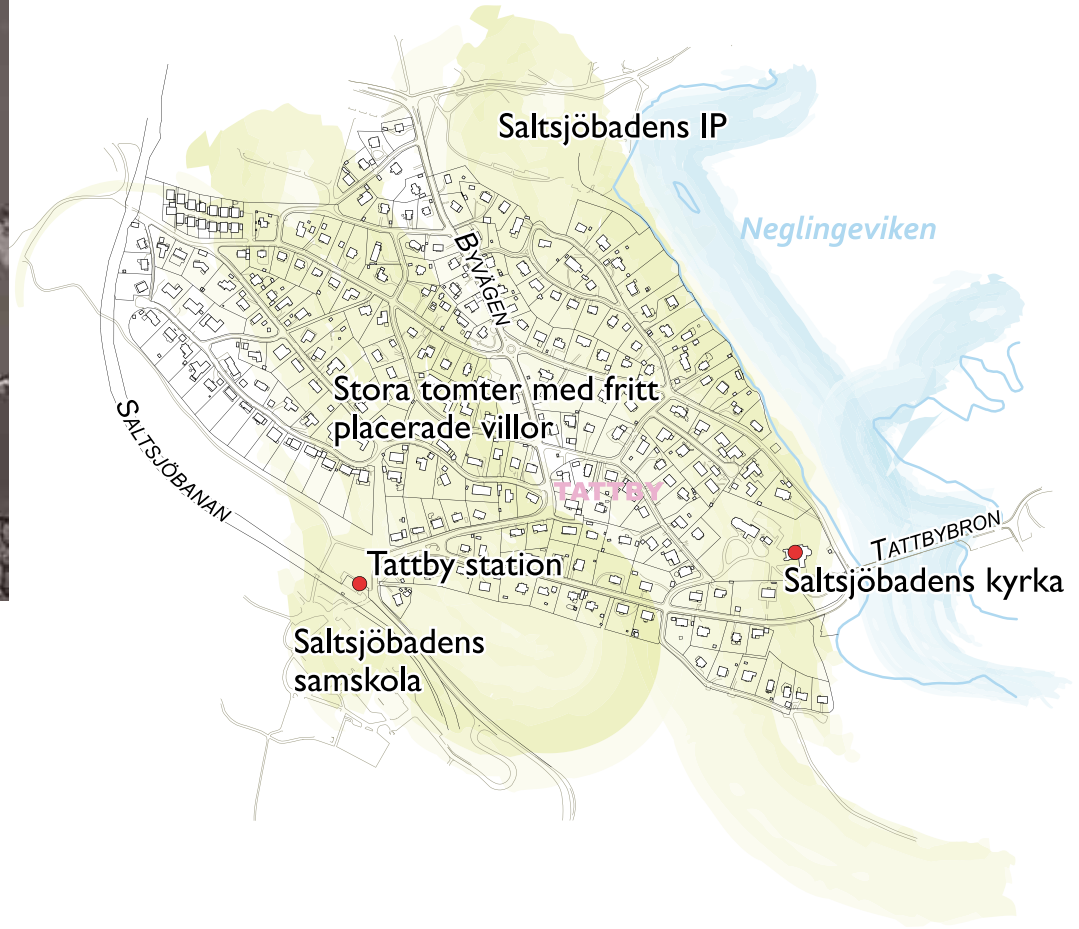

Huvuddelen av bebyggelsen i Tattby är uppförd under den första delen av 1900-talet med stor spridning i arkitektoniskt uttryck: från jugend och nationalromantik till senmodern tegelarkitektur från 1950-1970.

- - - - - Gräns för område av lokalt intresse för kulturmiljövården
- **Kyrka** Kulturminne (Utan punkt: kulturmiljö)
- TATTBY Platsnamn

TATTBYBRON Informationstext
Neglingeviden Namn på vatten

Strandmiljöbild med bl.a. en villa från 1915 ritad av arkitekt Ivar Tengbom.

Solsidan

Solsidan är ett villasamhälle med bebyggelse huvudsakligen från perioden 1910-1950. Området ingick i det stora markområde som Knut A Wallenberg köpte på 1880-talet. Området började bebyggas under tidigt 1910-tal, i samband med att järnvägen förlängdes med en andra etapp, men huvuddelen av bebyggelsen är uppförd under perioden 1930-1950. Karaktäristiskt för Solsidan är den bergiga terrängen och de branta sluttande sjötomterna. Flera villor är uppförda efter ritningar av Sveriges mest framträdande arkitekter.

Villa i nationalromantisk stil från 1913.

FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Balans mellan bebyggelse, natur och tomtmark eftersträvas

Grundstrukturen med ett terränganpassat gatunät, vegetations- och bergrik gatumiljö samt fritt placerade individuellt utformade villor på naturtomter bevaras. Ny bebyggelse placeras och anpassas till denna struktur. För nya byggnader eftersträvas ett individuellt uttryck i tidstypiskt formspråk. Renodlade pastischer på äldre villastilar undviks. Omfattande sprängningar, utfyllnader, stödmurar och hårdgjorda ytor undviks. Skafttomter med utfarter intill varandra undviks.

Komplementbyggnader underordnas huvudbyggnad och inordnas i gatumiljön

Komplementbyggnader placeras och utformas så att gatubildens karaktär med friliggande hus i grönska behålls. Höjd, volym och utförande anpassas till huvudbyggnaden. Sprängning undviks.

Byggnaders individuella arkitektur och tidstypiska drag respekteras

Ändringar utförs varsamt och anpassas till befintlig byggnads karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av grundmurar, fasader, tak, fönster,

fönsteromfattningar, entrépartier, räcken, staket och trädgårdsgrindar behålls. Tillbyggnader underordnas huvudbyggnaden och ges en placering, höjd, volym och utformning som anpassas till den ursprungliga byggnadens karaktär. Takkupor, terrasser, balkonger och altaner utförs helst mot baksidan och ges ett utförande som underordnas och anpassas till befintlig byggnad.

Möjligheten att bygga till, ta upp takkupor, anordna balkonger/altaner och utföra andra ändringar är beroende av den enskilda byggnadens karaktär, dess estetiska/rumsliga funktion i gatumiljön samt dess arkitekturhistoriska värde. På Solsidan finns ett stort antal välbevarade villor från olika perioder med höga arkitektoniska kvaliteter som är känsliga för förändringar och där ett bevarande av befintliga tak, fasader, fönster, entréer m.m. eftersträvas. Inför bygglovsprövning kan krav på antikvarisk medverkan komma att ställas. Planläggning med skydd av kulturvärden ska eftersträvas i områden med äldre detaljplaner.

Tegelvilla i nationalromantisk stil från 1913 ritad av arkitekt Ferdinand Boberg. Småspröjsade fönster och mycket muryta hör till stilen.

1920-talsklassicistisk villa.

Blandad bebyggelse vid Vårgårdssjön.

Kubliknande funkisvilla.

● **Solsidan station**

Gräns för område av lokal intresse för kulturmiljövården
 Område av riksintresse för kulturmiljövården
 Kulturminne
 (Utan punkt: kulturmiljö)

ERSTAVIKS KVARN
Erstaviken

Registrerad fornlämnning
 se www.fmis.raa.se
 Informationstext
 Namn på vatten

Storängen möter Järlasjön. Villa Gadd från 1905, arkitekt Axel Forsberg.

STORÄNGEN

Villasamhället Storängen grundades 1904 av Tjänstemännens egnahemsförening. Genom avtal med järnvägsaktiebolaget Stockholm-Saltsjön fick föreningen option på markområdet med rätt att förmedla tomter till föreningsmedlemmarna. Bolaget ansvarade för att anlägga vägar samt vatten- och avloppsledning medan den framtida förvaltningen överlämnades till föreningen. Det ursprungliga optionsområdet på 77 tomter blev snabbt fulltecknat och 1910 hade föreningen cirka 110 medlemmar. De flesta var tjänstemän, men även konstnärer och arkitekter anslöt sig. Bebyggelsen reglerades av en särskild byggnadsordning som fastställdes av föreningen, till exempel bestämdes att villorna inte fick vara högre än två våningar, att avstånd mellan hus och tomtgräns inte fick vara mindre än sex meter, att grundytan fick vara max en tiondel av tomtytan samt att villorna inte fick byggas för fler än två familjer. Den vanliga tomtstorleken var 1 000 – 1 500 kvm men många fastighetsägare köpte två eller tre tomter. De flesta villorna byggdes under 1900-talets första decennier och präglas av nationalromantik, jugend och tjugotalsklassicism men det finns även funktisvillor från 1930- och 40-talen samt enstaka villor från senare perioder. I Storängen finns ett flertal villor ritade av det tidiga 1900-talets mest framstående arkitekter.

Inom samhällets centrala del behöll järnvägsbolaget en stor tomt på cirka 10 000 kvm, som allmänt kallades ”Ängen”. Ängen skänktes sedan till egnahemsföreningen och fungerade som en samlingsplats där man träffades för att till exempel fira valborg eller midsommar med dans på den då anlagda dansbanan. Runt ängen växer åldriga ekar som påminner om när området var en äng under Järla gård. Vid Storängens station anlades en park med tennisbana, som blev en populär samlingspunkt under den tid tåget var det vanligaste färdmedlet.

RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN

STORÄNGEN Motivering:

Villasamhälle grundat 1904 på enskilt initiativ för en socialt homogen befolkning av akademiskt bildad och välbärgad medelklass. Villabebyggelsen speglar det tidiga 1900-talets arkitekturideal i placering och utformning.

Uttryck för riksintresset:

Planens terränganpassade, oregelbundna form, med järnvägsstationen som utgångspunkt och med parker, tennisbanor, lekplatser och skola centralt inom området samt strandpromenad utmed Järslasjön. Stora, lummiga tomter med individuellt utformade villor från huvudsakligen perioden 1900-1940.

FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Balans mellan bebyggelse, natur och tomtmark eftersträvas

Grundstrukturen med terränganpassat gatunät, vegetationsrik gatumiljö och fritt placerade individuellt utformade villor på trädgårds- eller naturtomter bevaras. Ny bebyggelse placeras och anpassas till denna struktur. För nya byggnader eftersträvas ett individuellt uttryck i tidstypiskt formspråk. Renodlade pastischer på äldre villastilar undviks. Omfattande utfyllnader, stödmurar och hårdgjorda ytor undviks. Skafttomter med utfarter intill varandra undviks.

Komplementbyggnader underordnas huvudbyggnad och inordnas i gatumiljön

Komplementbyggnader placeras och utformas så att gatubildens karaktär med friliggande hus i grönska behålls. Höjd, volym och utförande anpassas till huvudbyggnaden.

Byggnaders individuella arkitektur och tidstypiska drag respekteras

Ändringar utförs varsamt och anpassas till befintlig byggnads karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av grundmurar, fasader, tak, fönster, fönsteromfattningar, entrépartier, räcken, staket och trädgårdsgrindar behålls. Tillbyggnader underordnas huvudbyggnaden och ges en placering, höjd, volym och utformning som anpassas till

karaktär. Takkupor, terrasser, balkonger och altaner utförs helst mot baksidan med ett utförande som underordnas och anpassas till befintlig byggnad.

Möjligheten att bygga till, ta upp takkupor, anordna balkonger/altaner och utföra andra ändringar är beroende av den enskilda byggnadens karaktär, dess estetiska/rumsliga funktion i gatumiljön samt dess arkitekturhistoriska värde. I Storängen finns ett stort antal välbevarade villor med höga arkitektoniska kvaliteter som är känsliga för förändringar och där ett bevarande av befintliga tak, fasader, fönster, entréer med mera eftersträvas. Inför bygglovsprövning kan antikvarisk medverkan krävas. Storängen är i behov av planläggning med skydd av kulturvärden.

KULTURMILJÖHÄNSYN I PLANER OCH BESTÄMMELSER

Storängen omfattas av utökad lovplikt för rivning, tillbyggnad, omfärgning, fasadförändringar samt schaktning, fyllning och trädfällning. På sikt bör planläggning göras för att aktivt kunna skydda bebyggelsen och kringmiljön.

Då området är av riksintresse för kulturmiljövården utövar Länsstyrelsen tillsyn vid planläggning.

Alléer ger en gatubild med intim karaktär.

Ängen, samlingsplats som även minner om att Storängen varit ett jordbrukslandskap under Järla gård.

Praktfulla grindar finns bevarade, här Apelgårdens grind. Villan ritades av arkitekt Torben Grut 1905 åt bokförläggare Per Wahlström.

Konstnären Richard Berghs villa vid Värmdövägen byggdes 1905 efter arkitekten Albin Brags ritningar. Värmdövägens breddning på 1930-talet har resulterat i att villan ligger mycket nära vägen.

Storängens samskola, arkitekt Ivar Callmander 1912.

Bebyggelsen i Storängen är blandad, här finns allt från större hus från tidigt 1900-tal till enklare villabebyggelse från 1920-, 1930- och 1940-talen.

- - - - - Gräns för område av lokalt intresse för kulturmiljövården
- - - - - Område av riksintresse för kulturmiljövården
- **Ängen** Kulturminne (Utan punkt: kulturmiljö)

VÄRMDÖVÄGEN Informationstext

LILLÄNGEN Platsnamn

Järlasjön Namn på vatten

DuvnäsVilla i strandnära läge.

SALTSJÖ-DUVNÄS

Villasamhället Saltsjö-Duvnäs är byggt på gammal kulturmark med äldre gårdsbyggnader och sommarvillor. Villaområdet grundades 1907 på initiativ av det privata bolaget AB Saltsjö-Duvnäs. Marken hade förvärvats av egendomen Duvnäs gård. Syftet var att i ett naturskönt område med järnvägsförbindelse till Stockholm skapa ett villasamhälle för tjänstemän, företagsledare, akademiker och konstnärer. Området planlades av arkitekt Per Hallman (som 1912 även ritade stadsplanen för Saltsjöbaden), och präglas av dåtidens stadsplaneideal med ett terränganpassat gatunät där vägarna följer det kuperade landskapet. Tomterna var relativt små med en minimistorlek på cirka 1 000 kvm. Endast en tiondel av tomtytan fick bebyggas och för att få en större boyta valde många att köpa flera tomter. Bebyggelsen reglerades av en lokal byggnadsordning och övervakades av en lokal byggnadsnämnd. Duvnäsbolaget skötte tomtförsäljning och byggde även villor på spekulation. Bolagets egen arkitekt Carl Kempendahl ansvarade för ritningarna och fungerade även som byggnadschef och rådgivare. Förutom spekulationsvillor ritade Kempendahl även hus på uppdrag av fastighetsägare och han var en av de mest produktiva arkitekterna i Saltsjö-Duvnäs. Området blev snabbt populärt och redan 1910 hade ett hundratal tomter sålts. Utbyggnaden har sedan fortsatt successivt. Vid sidan av välbevarade villor från den första utbyggnadsfasen under 1910-talet speglar bebyggelsen ideal från olika trender i arkitekturen under 1900-talet.

FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Olika historiska skikt respekteras

Möjligheten att avläsa områdets olika historiska skeden, äldre gårdstrukturer, sommarnöjen vid farleden och ett villasamhälle som successivt byggts ut under 1900-talet, respekteras.

Balans mellan bebyggelse, natur och tomtmark eftersträvas

Grundstrukturen med terränganpassat gatunät, vegetationsrik gatumiljö och fritt placerade individuellt utformade villor på trädgårds- eller naturtomter bevaras. Ny bebyggelse placeras och anpassas till denna struktur. För nya byggnader eftersträvas ett individuellt uttryck i tidstypiskt formspråk. Renodlade pastischer på äldre villastilar undviks. Omfattande utfyllnader, stödmurar och hårdgjorda ytor undviks. Skafttomter med utfarter intill varandra undviks.

Komplementbyggnader underordnas huvudbyggnad och inordnas i gatumiljön

Komplementbyggnader placeras och utformas så att gatubildens karaktär med friliggande hus i grönska behålls. Höjd, volym och utförande anpassas till huvudbyggnaden.

Byggnaders individuella arkitektur och tidstypiska drag respekteras

Ändringar utförs varsamt och anpassas till befintlig byggnads karaktärsdrag. Tidstypisk utformning av grundmurar, fasader, tak, fönster, fönsteromfattningar, entrépartier, räcken, staket och trädgårdsgrindar behålls. Tillbyggnader underordnas huvudbyggnaden och ges en placering, höjd, volym och utformning som anpassas till den ursprungliga byggnadens karaktär. Takkupor, terrasser, balkonger och altaner utförs helst mot baksidan och ges ett utförande som underordnas och anpassas till befintlig byggnad.

Möjligheten att bygga till, ta upp takkupor, anordna balkonger/altaner och utföra andra ändringar är beroende av den enskilda byggnadens karaktär, dess estetiska/rumsliga funktion i gatumiljön samt dess arkitekturhistoriska värde. I Saltsjö-Duvnäs finns ett stort antal välbevarade villor från olika perioder med höga arkitektoniska kvaliteter som är känsliga för förändringar och där ett bevarande av befintliga tak, fasader, fönster, entréer med mera eftersträvas. Inför bygglovsprövning kan antikvarisk medverkan krävas.

Duvnäs nedre gård är en av de äldre miljöerna med bebyggelse av 1700-talskaraktär. Den skotske industrimannen Robert Finlay anlade ett klensmideri och nålfabrik på Nedre gården och den nuvarande huvudbyggnaden är från denna tid. Husets källare kan dock vara från en äldre byggnad.

KULTURMILJÖHÄNSYN I PLANER OCH BESTÄMMELSER

Duvnäs övre gård omfattas av varsamhets- och skyddsbestämmelser i detaljplan. Stora delar av villaområdet omfattas dock av äldre planer som i stort sett saknar närmare regleringar av kulturvärden. På sikt bör planläggning komma till stånd för att kunna skydda värden för kulturmiljövården.

Gårdstomterna på Duvnäs övre och nedre gård är registrerade fornlämningsområden, se www.fmis.raa.se

Miljö från Duvnäs övre gård. Den ursprungliga huvudbyggnaden brann ner 1832, men mindre äldre byggnader blev kvar. Gården är känd för konstnärskolonin Saltsjö-Duvnäs-kretsen, som bildades på 1940-talet och bestod av Olle Nyman, Evert Lundquist, Roland Kempe och Staffan Hallström. Olle Nyman föddes på gården och bodde en stor del av sitt liv här, ateljén finns kvar.

Nationalromantisk stenvilla från 1910-talet med tidstypiska drag som småspröjsade fönster och högt tegeltak. De tunga murarna och kyrkfönstren kan man även se hos villa Cajanus, se bild till höger.

Välbevarad villa från 1917 på Reginavägen av arkitekten Carl Kempendahl, en av de mest anlitade arkitekterna i Saltsjö-Duvnäs. Reginavägen fick fyra hus av denna typ.

Villa Cajanus från 1912 representerar en nationalromantik som hör till områdets mer djärva. Grova former och kraftfulla murar med medeltida drag anknyter till samtida finsk nationalromantik. Villan byggdes för det finska hovrättsrådet Cajanus.

Senmodernistisk villa i kuperad terräng.

Byggnadsfirman Ohlsson & Skarne uppförde radhusområdet Vita Raden 1967, strax nedanför Övre gården, i 1960-talsmodernism med vita betongelement och tunna fönsterprofiler.

Kvarnvillan, en mjölnarbostad från 1700-talet och ett minne av den kvarn som låg strax nedanför huset vid Duvnäsviden. Långsjön erbjöd vattenkraft för en mjölkvarn som omnämns i skriftliga källor 1739. Att huset är ett putsat tegelhus, vilket är ovanligt för enklare bebyggelse i skärgården, beror troligen på att Duvnäs även hade ett tegelbruk. För tegel som såldes vidare skedde utlastningen antagligen från Duvnäs udde där tegelslagarens bostad finns kvar. Detta hus har även rymt en sjökrog.

--- Gräns för område av lokalt intresse för kulturmiljövården

● **F.d sjökrog** Kulturminne (Utan punkt: kulturmiljö)

Ⓚ Registrerad fornlämning se www.fmis.raa.se

GÅRDSTOMT Informationstext

SALTÄNGEN Platsnamn

Järlasjön Namn på vatten

Villor från början av 1900-talet till 1960-talet

Ringparken har sedan 1916 varit Duvnäsbornas samlingspunkt vid högtider

Stora tomter med fritt placerade villor

F.d. sjökrog

Duvnäs övre gård

Duvnäs nedre gård

Saltjö-Duvnäs station